

**Plurilingvaalisten henkilöiden kokemuksia eri kielten
esiintymisestä arkiajattelussa**

Kandidaatintutkielma

Suvi Skantz

Suomen kieli

Kielten laitos, Jyväskylän yliopisto

2015

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistinen tiedekunta	Laitos – Department Kielten laitos
Tekijä – Author Suvi Skantz	
Työn nimi – Title Plurilingvaalisten henkilöiden kokemuksia eri kielten esiintymisestä arkiajattelussa.	
Oppiaine – Subject Suomen kieli	Työn laji – Level Kandidaatintutkielma
Aika – Month and year Toukokuu 2015	Sivumäärä – Number of pages 22 sivua + liite
<p>Tiivistelmä – Abstract</p> <p>Tässä tutkielmassa käsittelem plurilingvaalisten henkilöiden kokemuksia siitä, miten heidän osaamansa kielet esiintyvät heidän arkiajattelussaan. Pyrin esimerkiksi selvittämään, missä tilanteissa ja miten plurilingvaaliset henkilöt kokevat vaihtavansa ajattelukieltään, miten henkilöt tiedostavat ajattelukielen vaihtumisen, sekä minkälaisia ilmiöitä plurilingvaaliseen arkiajatteluun liittyy. Tutkimuksen avulla voidaan saada lisää tietoa siitä, miten eri kielet voivat vaikuttaa toisiinsa arkiajattelussa. Lisäksi tutkimus valaisee kielen ja ajattelun sekä erilaisten mentaalisten prosessien suhdetta ja antaa viitteitä siitä, miten aihetta voitaisiin tutkia jatkossa.</p> <p>Tutkimukseni teoria pohjaa kognitiivisen kielitieteen ja psykolingvistiikan teorioihin, mutta tieteenalojen karsiolaisen näkemyksen sijaan lähestyn kielen ja mielen suhdetta dialogisesta näkökulmasta. Tässä tutkielmassa määrittelen ajattelun Dufvaa ja Pääkköstä (1998: 24) mukaillen eri tilanteissa tapahtuvaksi mentaaliseksi toiminnaksi ja käsitän ajattelun sisältävän myös arkisia tiedonkäsittelyn muotoja. Keskityn tutkimuksessani pääosin ns. spontaaniin ajatteluun, eli mielikuviin, jotka syntyvät ikään kuin itsestään erilaisissa tilanteissa (mp.). Arkiajattelulla viittaa tässä tutkielmassa edellä mainittuihin mentaaliin toimintoihin. Ajattelukielellä viittaa paitsi ajattelussa konkreettisesti käytettyyn kieleen, myös siihen kieleen, jolle henkilö on sillä hetkellä virittäytynyt (ks. Dufva & Isoherranen 1997: 169). Henkilön ajattelukieleksi luokittelen siis kielen, joka automaattisimmin nousee esiin yksilön käyttäessä kieltä joko erilaisissa mentaalisissa prosesseissa tai puheessa. Tässä tutkielmassa käytän plurilingvaalisuus-käsitettä viitatessani sekä kaksi- että monikielisyteen.</p> <p>Tutkimuksen aineisto kerättiin haastatteleamalla kahta plurilingvaalista opiskelijaa. Haastattelut ovat puolistrukturoituja teemahaastatteluja, jotka nauhoitettiin. Litteroin aineiston sanasanaisesti ja häivytin aineistosta kaikki tunnistettavuustiedot informanttien anonymiteetin suojelemiseksi. Aineiston analysoimiseen käytin teoriaohjaavaa sisällönanalyysia.</p> <p>Tutkimustulokset olivat samansuuntaisia kuin aikaisemmissa tutkimuksissa (esim. Dufva & Isoherranen 1997). Esimerkiksi haastateltavien kokemukset kielen aktiivisuudesta, virittäytymisestä toiselle kielelle sekä kielen käytön yhteydestä ajattelukielen vaihtumiseen olivat osittain samankaltaisia (ks. mp.). Informanttien mukaan he käyttävät sujuvasti osaamiaan kieliä ajattelussaan, mutta eivät kiinnittäneet juurikaan huomiota ajattelukieleensä. Tutkimustulosten valossa vaikuttaa siltä, että ympäristöllä on huomattavan suuri vaikutus käytettyyn ajattelukieleen ja moniin muihin ilmiöihin. Kieliympäristö ja kielen käyttäminen vaikuttivat ajattelukielen vaihtumiseen sekä kielen koettuun osaamiseen. Ajattelukieli usein vaihtui vastaamaan ympäristön kieltä, mutta myös eri toiminnot, kuten lukeminen tai esimerkiksi pidempiaikainen yksinolo, saattoivat vaihtaa ajattelukielen toiseksi ympäristön kielestä huolimatta. Aineistosta kävi ilmi, että kahden kielen samanaikainen aktivaatio saattoi vaikuttaa ajattelun modaliteettiin. Samoin myös kielten sekoittumista ilmeni joko sanaston tai ääntämisen tasolla kielten ollessa yhtä aikaa pinnalla. Myös virittäytymisprosessin aikana ilmeni kielten vaikutuksia toisiinsa.</p>	
Asiasanat – Keywords ajattelu, ajattelukieli, kognitio, mentaaliset prosessit, kaksi- ja monikielisyys	
Säilytyspaikka – Depository Kielten laitos, Jyväskylän yliopisto	
Muita tietoja – Additional information	

SISÄLLYS

1 JOHDANNOKSI	1
2 TEOREETTINEN VIITEKEHYS	4
2.1 Ajattelu ja kieli	4
2.2 Ajattelu eri kielillä ja mentaalinen kääntäminen	5
2.3 Arkipäiväinen tieto ja tietoisuus kielestä	6
2.4 Kognitiiviset tyylit	7
3 AINEISTO JA TUTKIMUSASETELMA	8
4 ANALYYSI	9
4.1 Ajattelu ja ajattelukieli	9
4.1.1 Ajattelun modalityetti	9
4.1.2 Ajattelukieli ja sen vaihtuminen	10
4.1.3 Kääntäminen	12
4.1.4 Unien kieli	13
4.2 Kielten samanaikainen aktiivisuus ja keskinäinen vaikutus	14
4.3 Kielten käyttäminen ja tilanteisuus	16
5 PÄÄTÄNTÖ	19
LÄHTEET	21
LIITE	

1 JOHDANNOKSI

Tässä tutkielmassa käsittelen plurilingvaalisten, eli kaksi- ja monikielisten (ks. Bhatia & Ritchie 2013: xxi), henkilöiden ajattelun erilaisia kielellisiä ja kieleen liittyviä prosesseja. Pyrin esimerkiksi selvittämään, missä tilanteissa henkilöt kokevat ajattelussaan käyttämänsä kielen vaihtuvan, minkä he kokevat aiheuttavan kielen vaihtumista ja miten kielen vaihtuminen tiedostetaan. Tarkastelen myös sitä, millaisia ilmiöitä plurilingvaaliseen arki ajatteluun liittyy. Tutkimuksen tarkoituksena on ennen kaikkea valaista plurilingvaalisten henkilöiden subjektiivisia kokemuksia siitä, miten eri kielet esiintyvät heidän arki ajattelussaan.

Ihmisen mieli on aina kiinnostanut minua, ja kiinnostukseni on suuntautunut etenkin kielen rooliin siinä. Opinnoissani olen perehtynyt kaksi- ja monikielisyyteen, mikä herätti kiinnostuksen niiden mahdollisesta vaikutuksesta ajatteluun. Samankaltaista tutkimusta ihmisten arki kokemuksista ajattelun ja kielen välisestä suhteesta ovat tehneet muun muassa Dufva ja Isoherranen (1997). Heidän tutkimuksensa keskittyi kuitenkin äidinkielen ja vieraiden kielten väliseen suhteeseen ajattelussa, kun taas tässä tutkimuksessa informantit ovat plurilingvaalisia henkilöitä, jotka ovat jo varhain omaksuneet useampaa kieltä. Kielten välisten suhteiden lisäksi pyrin kartoittamaan myös muita ajatteluun ja kieleen liittyviä ilmiöitä.

Tutkimukseni on osittain kansanlingvistinen (ks. esim. Wilton & Stegu 2011), sillä käsittelen haastateltavien omia kokemuksia heidän arki ajattelustaan. Menetelmässä on kuitenkin omat ongelmansa, sillä itsensä havainnointi voi olla yllättävänkin hankalaa ja ihmisten kertomat havainnot omasta ajattelustaan voivat olla vaikeasti tulkittavia (Dufva & Isoherranen 1997: 171). Kuitenkin esimerkiksi Dufva ja Isoherranen (1997: 172) ovat pyrkineet osoittamaan, että ajattelun ja kielen välisten suhteiden tutkiminen on mahdollista myös lähestymällä niitä kielenkäyttäjien omista kertomuksista käsin. He myös tähdentävät arkikokemusten merkittävyyttä tiedonlähteenä kielitieteellisessä tutkimuksessa (mp.). Tutkimukseni eräänlaisena metodisena mallina voidaan pitää Dufvan ja Isoherranen (1997) sekä Dufvan ja Pääkkösen (1998) tutkimuksia, joissa on käsitelty vieraan kielen taitojensa perusteella kaksikieliseksi luokiteltujen henkilöiden kokemuksia kielen ja ajattelun suhteesta. Keräsin tutkimuksessa käytetyn aineiston haastatteleamalla kahta plurilingvaalista henkilöä. Aineiston analysoimiseen käytän teoriaohjaavaa sisällönanalyysia. Tutkimusmetodejani esittelen tarkemmin luvussa 3.

Kaksi- ja monikielisyydestä on lukuisia eri määritelmiä (ks. esim. Way 2000: 6–7), joiden kirjo vaihtelee niin tieteenalan kuin tutkittavan ilmiönkin mukaan. Kaksikielisyys on voitu mää-

ritellä esimerkiksi varhaisen omaksumisiän, kielten käytön tai osaamisen perusteella (Skutnabb-Kangas 1986: 81). Hassinen (2002: 21) puolestaan on määritellyt kaksikielisyyden siten, että henkilö kykenee puhumaan ja ajattelemaan kahdella kielellä sekä vaihtamaan kieltä automaattisesti. Kaksikielisyydellä on viitattu pääosin kahden kielen osaamiseen ja käyttöön, kun taas monikielisyydestä puhuttaessa viitataan kolmen tai useamman kielen hallitsemiseen (Bhatia & Ritchie 2013: xxi). Tässä tutkielmassa käytän kaksi- ja monikielisyyden käsitteiden sijaan Bhatian ja Richien (mp.) tavoin pääasiassa käsitettä plurilingvaalisuus (e. plurilingualism) viitatessani sekä kaksi- että monikielisyyteen, sillä informanttien luokittelu yksiselitteisesti joko kaksi- tai monikieliseksi ei ole tutkielmassani oleellista. Kaksikielisyyden käsitteen määritelmä on vain laajentunut ajan saatossa (Mackey 2013: 707–708), ja sillä saatetaan viitata jopa monikielisyyteen (ks. esim. Dufva 1997: 167). Muun muassa tämän kaltaisten terminologisten ongelmien (ks. Bhatia & Ritchie 2013: xxi) vuoksi plurilingvaalisuus-käsitteen käyttö on yleistyessä viitattaessa useamman kuin yhden kielen osaamiseen (Mackey 2013: 708).

Ajattelun ja kielen välisen suhteen pohtiminen vaatii ajattelun ja ihmisen kognitiivisten prosessien hahmottamista. Tästä syystä tutkimukseni teoreettinen viitekehys pohjaa psykolingvistiikan, kognitiivisen psykologian sekä kognitiivisen kielitieteen teorioihin. Psykolingvistiikka ja kognitiivinen psykologia käsittävät mielen perinteisesti kartesiolaisittain (e. Cartesian) irrallisena muusta kehosta ja ympäristöstä (Dufva 1998: 89). Kartesiolaisen ajattelutavan isänä voidaan pitää filosofi René Descartesia, jonka mukaan henkiset ja aineelliset ilmiöt tulisi erottaa toisistaan. Näin ollen myös ihmisen mieli nähdään omana itsenäisenä ilmiönään. Kartesiolaisen näkemyksen mukaan mieli ja kognitio sijaitsevat aivoissa. (Dufva 1998: 89; 1999: 16; Dufva, Lähteenmäki & Isoherranen 1996: 35.) Tällainen kartesiolainen dualismi ja kognitivistinen ajattelu (Dufva ym. 1996: 35; Dufva 1999: 16) on kuitenkin väistynyt ei-kartesiolaisen (e. non-Cartesian), dialogisen lähestymistavan yleistyessä.

Dialogisen käsityksen taustalla ovat Mihail Bahtinin ajatukset (Dufva 1999: 22). Dialogisen näkemyksen mukaan ihmisen tietoisuus on sosiaalinen ilmiö, sillä se muotoutuu ympäröivän maailman sekä muiden ihmisten kanssa käydyin jatkuvan dialogin kautta (Dufva ym. 1996: 33). Dialoginen ajattelutapa avaa uusia näkökulmia kielen ja kognition tutkimukselle: Dialogin käsite korostaa ajattelun dynaamisuuden lisäksi ihmisen mielen vuorovaikutuksellisuutta. Mielen vuorovaikutuksellisuuden korostuessa tarkastelun kohteena ei enää pidetä joko yksilöä tai ympäröivää maailmaa, vaan tarkastellaan niiden välistä vuorovaikutusta. Myös kognitiivisen toiminnan ajatellaan rakentuvan vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa, eikä sitä voida siten sijoittaa yksinomaan pään sisälle. (Dufva 1999: 24, 29; Dufva 2000: 28–30.)

Psykolingvistiikka tutkii kieltä psykologisena ilmiönä. Tieteenalan tavoitteena on muodostaa teorioita siitä, miten kieltä on mahdollista ymmärtää ja miten sitä muodostetaan. (Garnham 1985: 1; Garman 1990: xiii.) Psykolingvistiikassa kieli nähdään dualistisesti muista kognitiivisista toiminnoista eroavana, omana kategorisena ilmiönään (Dufva 1999:17). Dufva (1998: 87) on pyrkinyt yhdistämään dialogisen näkökulman perinteiseen psykolingvistiikkaan ja ehdottaakin perinteisen psykolingvistisen tutkimuksen vaihtoehdoksi kielen psykologiaa (e. psychology of language). Sovellettaessa dialogisia periaatteita psykolingvistiikkaan kieli nähdään jatkuvasti vaihtelevana ja muuttuvana, dynaamisena prosessina (Dufva 1999: 23).

Kognitiivinen psykologia puolestaan keskittyy tutkimaan ihmisen tiedonkäsittelyjärjestelmän toimintaa (Saariluoma 2001: 30) eli ihmisen kognitiivisia prosesseja, joita ovat esimerkiksi ajattelu ja kielelliset prosessit. Kognitiivinen psykologia on suurelta osin empiiristä tutkimusta ihmisen eri tavoista käyttää ja hankkia tietoa, eli se näkee ihmisen ennen kaikkea tietoa käsittelevänä olentona. Kognitiolla viitataan ihmisen tiedonkäsittelyyn. Sen voi määrittellä myös dialogisesti ilmiöksi, joka syntyy ihmisen ja ympäristön yhteistoiminnasta. (Saariluoma 1995: 16–17; Dufva 1999: 24; Kajannes 2000: 13). Kognition yksiselitteinen määrittelyminen on kuitenkin melko vaikeaa, joten esimerkiksi Dufvan mukaan (2000: 24) kognitio pitäisi mieltää ennemminkin väljäksi kattotermiksi, jonka avulla pyrittäisiin kuvaamaan ihmisen mieltä ja sen toimintaa.

Kognitiivista kielitiedettä voidaan pitää kognitiivisen psykologian osa-alueena (ks. esim. Kajannes 2000: 12). Se on kielen ja mentaalisten representaatioiden tutkimusta, joka pyrkii kuvaamaan muun muassa kieleen pohjautuvia representaatioita (Saariluoma 2001: 31). Nykyään ajatellaan yhä enemmän, että kieli on keskeinen osa myös ihmisen kognitiivisissa toiminnoissa ja osa kognitiota (Leino 1999: 21; Kajannes 2000: 16). Myös esimerkiksi Dufvan (2000: 24) dialogiseen kielitieteeseen pohjautuvan näkemyksen mukaan kieli ja kognitio ovat jatkuvassa vuorovaikutuksessa keskenään. Joidenkin näkemysten mukaan kielellisyys olisi keskeistä ihmisen kognitiivisuudessa juuri sen takia, että tieto jäsentyy lingvististen sääntöjen mukaan (Kajannes 2000: 16). Kieli nähdään osallisena lähes kaikissa ihmisen toiminnoissa, kuten ajattelussa, oppimisessa tai viestinnässä (mp.). Kajanneksen mukaan (2000: 17) kieli laajentaa ihmisen kognitiivista kenttää ja yksilön maailmaa. Kognitiivisen tutkimuksen avulla kielestä on saatu paljon uutta tietoa ja myös näkemys kielestä on avartunut (mp).

Tutkielmassani pyrin vastaamaan seuraaviin tutkimuskysymyksiin: 1. Miten plurilingvaalisten osaamat kielet esiintyvät arkiajattelussa? 2. Missä tilanteissa ja miten plurilingvaaliset henkilöt kokevat vaihtavansa ajattelukieltään? 3. Miten plurilingvaaliset henkilöt tiedostavat ajattelukielen vaihtumisen? ja 4. Minkälaisia ilmiöitä plurilingvaaliseen ajatteluun liittyy?

2 TEOREETTINEN VIITEKEHYS

2.1 Ajattelu ja kieli

Ajattelun ja kielen välistä suhdetta on pohdittu pitkään (mm. Vygotski 1982 [1962]). Tästä huolimatta vielä ei ole saavutettu yksimielisyyttä siitä, minkälaisessa vuorovaikutuksessa nämä ovat keskenään. Ajattelu on todella moniulotteinen ilmiö, eikä siihen liittyviä kaikkia näkökulmia ole mahdollista kattaa yhdessä tutkimuksessa (Saariluoma 1995: 15–16). Tässä tutkielmassa määrittelen ajattelun Dufvaa ja Pääkköstä (1998: 24) mukailten eri tilanteissa tapahtuvaksi mentaaliseksi toiminnaksi, jonka henkilö pystyy tiedostamaan ja kuvaamaan sanallisesti. Tutkimuksessani en siis rajaa ajattelua käsittämään pelkästään ongelmanratkaisua tai loogista päättelyä (vrt. esim. Hellgren 1986), vaan käsitän ajattelun Dufvan ja Pääkkösen (1998: 24) tavoin sisältävän myös arkisia tiedonkäsittelyn muotoja, kuten erilaisia muistamiseen, puhumiseen sekä asioiden miettimiseen etukäteen liittyviä mielikuvia. Tässä tutkielmassa viitataan arki-ajattelulla edellä mainittuihin mentaalisiin ja kognitiivisiin toimintoihin.

Dufva ja Pääkkönen (1998: 24) määrittelevät mielikuvat (e. mental images) käsittämään visuaalisten mielikuvien lisäksi myös kielelliset ja eri aisteihin pohjautuvat sisäiset kuvat. Keskityn tutkimuksessani pääosin ns. spontaaniin ajatteluun eli mielikuviin, jotka syntyvät ikään kuin itsestään erilaisissa tilanteissa (mp.). Usein kuvatessaan ajatteluaan arkipuheessa ihmiset ilmaisevat sen jakautuvan kuvalliseen ja kielelliseen ajatteluun (Dufva & Pääkkönen 1998: 25). Tällaista ajattelun jakautumista eri modaaliteetteihin käsittelen lisää tiedonkäsittelyn näkökulmasta luvussa 2.3.

Tässä tutkielmassa viitataan ajattelukielellä paitsi ajattelussa konkreettisesti käytettyyn kieleen myös siihen kieleen, jolle henkilö on sillä hetkellä virittäytynyt (ks. Dufva & Isoherranen 1997: 169). Henkilön ajattelukieleksi luokittelen siis kielen, joka automaattisimmin nousee esille, kun yksilö käyttää kieltä joko erilaisissa mentaalisisissä prosesseissa tai puheessa. Tutkimukseni aineistonkeräystavan kannalta oleellista on, että henkilöt pystyvät kuvailemaan ajatteluaan sanallisesti. Tästä syystä oletan Dufvan ja Pääkkösen (1998: 24) tavoin, että ainakin osa ajattelusta on tiedostettavissa, sulkematta kuitenkaan pois mahdollisuutta siihen, että ajatteluun sisältyy myös tiedostamattomia prosesseja. Tutkimukseni pääpaino on ajattelussa, jota yksilö pystyy itse tarkastelemaan ja raportoimaan ulkopuolisille henkilöille.

2.2 Ajattelu eri kielillä ja mentaalinen kääntäminen

Eri kielten osaamisen vaikutuksia ajatteluun ovat Suomessa tutkineet muun muassa Dufva ja Isoherranen (1997) sekä Dufva ja Pääkkönen (1998) haastatteleamalla kaksikielisiä henkilöitä ja kartoittamalla heidän kokemuksiaan kielen ja ajattelun suhteesta. Dufvan ja Isoherranen (1997) tutkimuksen mukaan äidinkielen käytön ajattelussa ja sisäisessä prosessoinnissa koettiin vähentyvän etenkin silloin, kun vierasta kieltä käytettiin tai kuultiin tavallista enemmän. Etenkin oleskelu kohdekielisessä ympäristössä vaikutti äidinkielen vähenemiseen sisäisessä prosessoinnissa. (Dufva & Isoherranen 1997: 165.) Dufvan ja Pääkkösen tutkimuksen mukaan (1998: 29) vieraan kielen elementtejä voi kuitenkin esiintyä ajattelussa myös kielikontekstin ulkopuolella, eli vieraalla kielellä opitut tai ajatellut asiat saattavat myös säilyä kyseisellä kielellä.

Kaksikieliset henkilöt pitävät usein hyvän vieraan kielen taidon merkinä sitä, että ajattelemisen sekä unien näkeminen kyseisellä kielellä on mahdollista (Dufva & Isoherranen 1997: 165). Dufvan ja Isoherranen mukaan (1997: 168) kaksikielisellä henkilöllä voi olla useita vahvoja ajattelukieliä, ja eri ajattelukielet voivat liittyä eri elämänvaiheisiin tai osa-alueisiin: esimerkiksi äidinkieli voi olla käytössä emotionaalisessa ajattelussa. Ajattelun monikielisyyttä pohtiessaan Dufva ja Isoherranen nostavat esille (1997: 168) myös tämän tutkimuksen kannalta oleellisen kysymyksen: voivatko useat eri kielet olla keskenään tasa-arvoisia sisäisessä prosessoinnissa vai käyvätkö ne eräänlaista valtakamppailua työntäen toisiaan syrjään?

Käytetyn kielen vaihtaminen yhtäkkiä toiseen ei välttämättä tapahdu niin helposti kuin voisi olettaa. Dufvan ja Isoherranen mukaan (1997: 169) paljon kahta eri kieltä käyttävillä henkilöillä käytetyn kielen vaihtaminen toiseen saattaa vaatia eräänlaista virittäytymistä tai uudelleen organisoitumista. Kielien voidaan myös kokea sijaitsevan eri paikoissa ja eri aktiivisuustasoilla: jokin kieli voi olla taustalla tai sivummalla, kun taas käytetty kieli voi olla päällä tai pinnalla. Virittäytymisprosessin tehtävänä on nostaa vähemmän aktiivisena ollut kieli pinnalle. (Dufva & Isoherranen 1997: 170.)

Dufvan ja Isoherranen (1997) tutkimuksessa mentaalisen kääntämisen tarve näytti liittyvän etenkin keskinkertaiseen kielitaitoon. Sujuvan kielitaidon saavutettuaan henkilö voi luopua mentaalista kääntämisestä: sujuvat kielenkäyttäjät usein raportoivat, etteivät he koe tarvitsevänsä äidinkieltä apukieleksi esimerkiksi kirjoittaessaan vieraalla kielellä. (Dufva & Isoherranen 1997: 165.) Henkilöt, joilla on hyvä kielitaito, luonnehtivat usein mentaalista kääntämistä aikaavieväksi ja jopa turhaksi. Kääntämistä ilmenee heillä oikeastaan vain silloin, kun kohdalle osuu uusi sana tai käsite. (Dufva & Pääkkönen 1998: 31.) Kielitaidon kehittyessä kaksikielinen

toimiminen, eli mentaalinen kääntäminen, tulee tarpeettomaksi, kun ajattelu vieraalla kielellä mahdollistuu. Tässä tilanteessa sujuvasti kieltä osaavat eivät enää välttämättä kiinnitä huomiota käyttämäänsä kieleen, vaan he voivat havaita käyttävänsä vierasta kieltä vasta törmätessään tuntemattomaan sanaan. (Dufva & Isoherranen 1997: 165.)

2.3 Arkipäiväinen tieto ja tietoisuus kielestä

Kaikilla on kokemuksia kielestä, ja vaikuttaisi myös siltä, että tällaiset subjektiiviset havainnot ovat kielennettävissä tarpeen mukaan (Dufva 1994: 25). Dufva, Lähteenmäki ja Isoherranen (1996) käyttävät termiä arkitieto käsitellessään ihmisten käsityksiä kielestä ja siihen liittyvistä ilmiöistä. Dufvan mukaan (1994: 29) arkipäiväinen tieto kielestä on tilassa, jossa se voi vaihdella ja muuttua. Arkitieto kielestä ei välttämättä ole yksiselitteistä tai selkeää, vaan se saattaa tulla näkyviin tai syntyä refleктоivassa puheessa (Dufva 1994: 27). Koska puheessa esiintyvä tieto kielestä on melko epämääräistä, sitä ei tulisi pyrkiä kuvaamaan dikotomisesti, vaan tietoa pitäisi ennemmin lähestyä huomioiden myös eri näkökulmat (Dufva 1994: 28).

Ihmisten kielitietoisuutta on tutkittu laajalti (ks. Gombert 1992), ja muun muassa Dufva (1994) on tutkinut niin sanottujen maallikoiden tietoisuutta kielestä. Tutkimuksessaan Dufva (1994: 26) olettaa, että mentaalinen tieto (e. mental knowledge) heijastuu puheeseen ja että puhe kielestä heijastaa mielen toimintaa riittävässä määrin. Kielellisten ilmausten ja mentaalisen tiedon suhde ei kuitenkaan ole suora. On myös huomattava, että mentaalista tietoa prosoidaan jatkuvasti, minkä vuoksi se on taipuvainen muutoksiin ja kehitykseen. Puheen aikana ihminen voi harkita uudelleen tietoaan käsiteltävästä asiasta. Refleктоivassa puheessa voi hyvinkin esiintyä ristiriitaista informaatiota, sillä henkilö voi ensiksi jättää vähemmän tietoisien näkökulman huomiotta. (Dufva 1994: 26–29.)

Arkitieto kielestä tavallisen ihmisen puheessa liittyy Dufvan (1994: 44) mukaan pääosin yksilön henkilökohtaisiin kokemuksiin, arvoihin ja asenteisiin yhteisössä sekä koulussa saatuun opetukseen. Vaikka akateemiset teoriat kielestä ovat arkipäiväisiä näkemyksiä monimutkaisempia ja ”arvostetumpia”, on tärkeää tunnistaa ja tutkia tavallisten puhujien näkökulmia kielestä. Arkitieto voi esimerkiksi tarjota uutta materiaalia kielitieteilijälle, ja myös haastateltavat voivat hyötyä keskustelusta sen lisätessä tietoisuutta kielestä ja kielitaidosta. (Dufva 1994: 44, 46.) Arjessa syntyvät kokemukset kielestä ovat tärkeä tiedonlähde tutkimuksen kannalta, eikä niitä tulisi laiminlyödä tai jättää huomiotta (Dufva & Isoherranen 1997: 172).

2.4 Kognitiiviset tyyli

Nykykäsitysten mukaan ihmisen ajattelutavat, niin sanotut kognitiiviset tyyli, voidaan jakaa kahteen kokonaisvaltaiseen ulottuvuuteen: holistis-analyttiseen (e. wholist-analytic) ja verbaalis-kuvalliseen (e. verbal-imaginary) tyyliulottuvuuteen (e. style dimension). Kokonaisvaltaisanalyttisessä ulottuvuudessa tiedonjärjestely tapahtuu joko prosessoimalla asioita kokonaisuuksittain tai osittain. Verbaalis-kuvallisessa ulottuvuudessa informaatio puolestaan representoidaan ajattelussa joko verbaalisesti tai mentaalisina kuvina. (Riding 2001: 48.)

Koska tutkimukseni kannalta oleellisia ovat ajattelun representoinnin eri modaliteetit, etenkin verbaalis-kuvallinen tyyliulottuvuus on keskeinen. Representaatio vaikuttaa siihen, esitetäänkö informaatio ajattelun aikana sanallisesti vai mentaalisina kuvina. Tyyliulottuvuuden sisällä voidaan jakaa ihmiset karkeasti kolmeen kategoriaan: kaksi jatkumon ääripäätä ovat sanallistaja (e. verbalizer) ja kuvallistaja (e. imager), joiden väliin sijoittuu kaksimodaalinen (e. bimodal) henkilö. (Riding 2001: 57.)

Sanallistaja käsittelee tiedon sanoina tai sanallisina assosiaatioina, kun taas kuvallistaja kokee jatkuvia ja toistuvia mentaalisia kuvia, jotka edustavat itse informatioita tai assosioituvat siihen. Kaksimodaalinen henkilö käyttää näitä molempia representoinnin keinoja ajattelussaan. Informaation käsittelytyyli vaikuttaa tiedon prosessointiin, mutta jokainen voi käyttää kaikkia tyylejä, mikäli tietoisesti valitsee niin. Tietoisen valinnan seurauksena käytetty tyyli ei kuitenkaan ole yksilön normaali, oletusarvoinen tyyli. (Riding 2001: 57.)

Kognitiiviset tyyli on hyvä erottaa strategioista, jotka ovat opittavissa, sekä osaamisesta ja taidoista, jotka voivat kehittyä. Kognitiivisilla tyyleillä on mitä luultavimmin fysiologinen perusta, eli ne ovat joko synnynnäisiä tai jo varhaisessa iässä opittuja. Niillä ei kuitenkaan ole yhteyttä persoonallisuuteen, älykkyyteen tai sukupuoleen. Lisäksi ulottuvuudet ovat itsenäisiä eivätkä siis ole yhteydessä toisiinsa. (Riding 2001: 48, 69.)

3 AINEISTO JA TUTKIMUSASETELMA

Keräsin tutkimusaineistoni haastattelemalla kahta plurilingvaalista opiskelijaa. Aineisto kerättiin yksilöhaastatteluina. Haastattelut nauhoitettiin, ja äänitallenteiden pituudet ovat noin 25 ja 35 minuuttia. Pyysin molemmilta osallistujilta kirjallisen suostumuksen tutkimukseen osallistumiseen, aineiston keräämiseen ja nauhoittamiseen. Tutkimuseettisistä syistä käytän haastateltavista peitenimiä Mirja (M) ja Iida (I). Olen poistanut tai muuttanut litteraatioista kaikki tiedot, jotka voisivat johtaa henkilöiden tunnistamiseen.

Molemmat haastateltavat ovat nuoria aikuisia ja opiskelevat suomalaisessa yliopistossa. Iidan äidinkieli on suomi ja flaami, joiden lisäksi hän puhuu ranskaa, espanjaa ja englantia. Iida osaa myös saksaa ja ruotsia. Mirjan äidinkieli on pohjoismainen kieli, ja hän osaa myös englantia. Mirja on jo lapsena omaksunut suomea, mutta hän on oppinut kielen paremmin vasta aikuisiällä opiskeltuaan suomenkielisessä ympäristössä. Mirjan omasta pyynnöstä en paljasta hänen äidinkieltään, joten viittaan siihen tässä tutkielmassa X-kielenä.

Suoritin tutkimuksen tapaustutkimuksena saadakseni mahdollisimman perusteellisia kuvauksia tutkittavista ilmiöistä. Tapaustutkimus mahdollistaa monipuolisen aineiston keräämisen ja kokonaisvaltaisen analyysin tekemisen aiheesta. (Ks. Laine, Bamberg & Jokinen 2007: 9.) Aineiston keräämiseen käytän puolistrukturoitua teemahaastattelua. Teemahaastattelun etuna on se, että haastattelutilanteessa on mahdollista esimerkiksi vaihtaa kysymysjärjestystä ja jopa kysymyksenasettelua (Hirsjärvi & Hurme 2000: 48). Käsiteltävät aiheet ovat samat kaikissa haastatteluissa (mp.), mutta metodi jättää tilaa myös tarkentaville kysymyksille. Teemahaastattelu huomioi sen, että ihmisten antamat merkitykset ja tulkinnat ovat keskeisiä, ja se korostaa informanttien näkemyksiä (mp.). Litteroin aineiston sanasanaisesti ja merkitsin siihen päällekkäispuhunnat. Käyttämäni litterointimerkinnot ovat liitteenä.

Aineiston analysoimiseen käytän sisällönanalyysia, koska sen avulla on mahdollista luoda tutkittavasta ilmiöstä kuvaus tiivistetyksi sekä yleisessä muodossa. Sisällönanalyysi on tekstianalyysia, ja siinä keskitytään etsimään tekstistä eri merkityksiä. Sillä viitataankin pyrki- mykseen kuvata aineiston sisältöä sanallisesti. Analyysi on teoriaohjaavaa, eli käytän analyysin apuna aikaisempaa tietoa aiheesta ja pyrin yhdistämään analyysin tuloksia lähtökohtana olevaan teoriaan. Analyysissa on siis teoreettisia kytkentöjä, mutta sen tarkoituksena ei ole testata näitä teorioita. (Tuomi & Sarajärvi 2011: 91, 96–97, 103–106.)

4 ANALYYSI

Analyysia tehdessäni olen pyrkinyt valitsemaan aineistosta kuhunkin osa-alueeseen ne esimerkit, joissa käsitellään mahdollisimman kattavasti ja monipuolisesti analysoitavaa aihetta. Suurin osa käsitellyistä aiheista on kuitenkin osittain päällekkäisiä, joten esimerkit voivat käsitellä samaa asiaa eri näkökulmista. Koska osa esimerkeistä on varsin pitkiä, olen havainnollistamisen helpottamiseksi lihavoinut ne kohdat, jotka ovat oleellisia analyysin kannalta. Haastattelijan osuudet on merkitty H-kirjaimella.

4.1 Ajattelu ja ajattelukieli

4.1.1 Ajattelun modaliteetti

Iidan ajattelun modaliteetti vaihtelee verbaalisen ja kuvallisen välillä, mutta eri modaliteetin käyttäminen riippuu tilanteesta ja olosuhteista:

Esimerkki 1

- I: **sillon ku käytti kaikkia kieliä** niinku aktiivisemmi, just lukioaikoina ni sillon ehkä ajatteli enemmän niinku semmosina **hahmoina tai, tai kuvina**. nyt ehkä aattelee, ehkä sanoilla suomeksi tai että, just heti ku tulee niinku se kieliympäristön vaihdos, joku kieli aktivoituu ja varsinki jos pitää käyttää montaa kieltä samaan aikaan ni sillon käyttää niinku tai ajattelee kuvilla ku sanoilla.
- H: okei elikkä ehkä, just ne kielet on tavallaan päällekkäin. [NII] ni sitte se [joo]
- I: nii sitte tavallaan **tulee semmonen universaali kieli**, tai
- H: tavallaan ne kuvat sitten symboloi sitä kaikkea, [joo] ettei tarte ajatella ajatella montaa eri kielen sanaa?
- I: nii ja se on varsinki sillon tulee se että. että on vaikka kirsikan kuva mielessä ja sitte tietää niinku vaikka kaikilla muilla, mutta ei suomeks tiedä sitä ni sillon tulee niinku, sillon varsinki ajattelee niinku kuvilla jos pitää miettiä sitte, **joku sana hukassa**.

Eri kielen käyttäminen samanaikaisesti vaikuttaa Iidan kokemuksen mukaan ajatteluun siten, että ajattelun modaliteetti muuttuu visuaalisemmaksi. Iida käyttää ilmausta *universaali kieli* kuvaamaan tilannetta, jossa yksi mentaalinen kuva edustaa useamman eri kielen samaa tarkoittavaa sanaa. Myös esimerkiksi sanan unohtaminen jollakin kielellä johtaa Iidan mukaan visuaalisten mielikuvien käyttämiseen ajattelussa.

Myös Mirja kertoo ajattelunsa olevan sekä visuaalista että verbaalista, mutta hänen tapauksessaan modaliteettien vaihtelu tapahtuu eri kriteerein:

Esimerkki 2

- M: mun mielestä että jos ajattelen ihan asioita joita **pystyn kuvittelemaan** visuaalisesti, ehkä enemmän kuvia. ja sitten taas **jos kuuntelen** jotain, enemmän sanoina
- H: (--) no tota miten sit jos sää vaikka muistelet jotakin asioita vaikka, lapsuuden tapahtumia tai muuta ni

M: X-kieleksi [X-kieleksi?] **niin, koska se kieli sillon.** (--) joo mun mielestä että, **asiat jotka tapahtuu sillä kielellä.** [siinä ympäristössä?] nii

Mirja kokee siis ajattelun kohteen tai saadun informaation formaatin (kuva tai ääni) vaikuttavan ajattelun modaliteettiin. Muistojensa kieleen hän kertoo vaikuttavan sen kielen, joka sillä hetkellä oli käytössä, eli hän kokee muistojensa olevan tapahtumakohtaisesti eri kielillä.

Kumpikaan informantti ei vaikuttaisi suoranaisesti prosessoivan informaatioita oletusarvoisesti yksinomaan jollakin Ridingin (2001: 57) määrittelemistä kognitiivisista tyyleistä. Sen sijaan ajattelun modaliteetti riippuu tilanteesta, olosuhteista tai informaation formaatista.

4.1.2 Ajattelukieli ja sen vaihtuminen

Molemmat informantit kokevat ajattelevansa eri kielillä ja että ajattelukieli voi joskus vaihtua. Seuraavassa esimerkissä Mirja kertoo, mitä kieliä käyttää ajattelussaan:

Esimerkki 3

H: millä kielellä sä sit koet ajattelevas eniten et, jos sä ajattelet sillee kielellisesti?

M: X-kieli

H: X-kieli? okei et vaikka oot suomenkielisessä ympäristössä ni, se on X-kieleksi [joo] joo

M: niin näkisin. mut taas jos luen todella paljon suomeks että, olen todella paljon tekemisessä sen kanssa, ehkä sitten se kippaa vähän. [joo sinne suuntaan] niin. **mun kielet on ihan niinku, tämmönen. mikä se on paine.** [vaaka] **joo vaaka. joo, että millä sivulle se kippaa**

Mirja kertoo ajattelevansa X-kielellä, mutta altistus suomen kielelle, tai sen käyttäminen voivat vaihtaa ajattelukielen. Mirja kuvaa eri kielten välillä vallitsevaa suhdetta *vaa'aksi*, jossa eri kielten käyttäminen *kipppaa* ajattelukieltä enemmän kohti käytettyä kieltä. Samoin Dufvan ja Isoherrasen tutkimuksessa (1997: 165) äidinkielen käyttämisen sisäisessä prosessoinnissa koettiin vähentyvän, jos vierasta kieltä kuultiin tai käytettiin enemmän. Mirja arvelee (esimerkki 4) ajattelukielensä olevan X-kieli, mikäli ympäristöstä tulevaa kielellistä syötettä, *inputtia*, ei ole.

Esimerkki 4

M: ja jos ei oo mitään inputtia. mie arvaan että se ((ajattelukieli)) on kuitenkin X-kieli

X-kieli vaikuttaisi siis olevan Mirjan ”ensisijainen” tai ”oletusarvoinen” ajattelukieli.

Sen sijaan Iida kokee osaamiensa kielten vaikuttavan ajattelukieleensä jatkuvasti ja kertoo käyttävänsä eri kieliä ajattelussaan yhtä aikaa:

Esimerkki 5

H: no millä kielellä sä sitte koet pääosin ajattelevas?

I: **no suomeksi. tai niinku emmä**, se on vaikee selittää ku se kieli on kuitenkin niinku semmonen. ni varsinki ku on monia kieliä taustalla, ni sitte se **saattaa olla myös sekotus niistä** tai sillee

Kysyttäessä, millä kielellä hän kokee ajattelevansa, Iida vastaa lähes välittömästi ajattelevansa suomeksi. Kuitenkin hän heti perään hieman kyseenalaistaa tämän ja kuvailee, että hänen ajattelukielensä voi välillä olla sekoitus useita eri kieliä.

Ajattelukielen vaihtuminen ei haastateltavien mukaan tapahdu omia aikojaan, vaan yleensä ympäristön koetaan olevan laukaiseva tekijä ajattelukielen vaihtumisessa:

Esimerkki 6

- H: no mites sitten tää sun ajattelukielet ku, jos se vaihtelee. vaihteleeko ne sun mielestä?
 I: ympäristön mukaan. sit ja sen kielen mukaan mitä käyttää. et **ei se spontaanistikkään** mee

Iidan mukaan ajattelukieli ei siis vaihdu spontaanisti itsekseen, vaan siihen johtaa joko kielen käyttäminen tai kieliympäristö. Ajattelukieli saattaa Iidan kokemuksen mukaan (esimerkki 7) vaihtua joskus huomaamatta, yleensä toisen kielen aktiivisen käyttämisen, kuten lukemisen tai puhumisen, seurauksena.

Esimerkki 7

- H: vaihtuuko se ajattelukieli joskus tiedostamatta?
 I: vaihtuu joo. joo
 H: miten sä yleensä huomaat sen että nyt on vaihtunut tai niinku, ja missä tilanteessa se vaihtuu
 I: no se on se ympäristö joka siihen, tai se että. mitä kieltä on käyttänyt **jos on lukuun paljo englanniks tai puhunu, tai näin ni sit on, se silloin se vaihtuu ihan huomaamatta** et sitte. sitte jos se on yleensä se kielten päällekkäisyys jos on, monia kieliä ni sitten mä huomaan sen että nyt mä aattelen, tai pitää tietosesti vaihtaa sitte se
 H: mutta tavallaan sitte jos on vaa yksikielisessä ympäristössä sitte, sitä tulee jotain muuta ni sitte se?
 I: ei välttämättä. kyl yleensä siinä niinku, jos pitää sitte jonku niinku tavallaan **pakotetusti, nii sanotusti vaihtaa sitä kieltä ni sitten huomaa** et katoppa, mä olinki, nyt ajatellu

Kielen vaihtumisen ajattelussa koetaan johtuvan siis eräänlaisesta *pakosta*. Myös Mirja kertoo (esimerkki 8), että ajattelu vaihtuu automaattisesti kohdekielelle, kun on *pakko* käyttää toista kieltä.

Esimerkki 8

- H: no vaihdaksä siis niinku ikinä, tietosesti ikinä ajattelukieltä?
 M: ehkä vain siinä tapauksessa että jos mie, **pakko kirjottaa jotain suomeks. että teen sen ihan ajattelemta ihan, automaattisesti**
 H: joo et sitte tulee se [nii] joo. niinku et just että siinäki, vaiheessa tulee niinku tiedostamatta se? ((Mirja nyökyttää päätään)) joo. no
 M: **se on vähän hankala kontrolloida että. niin yritän sitä mutta silloin se ei yleisesti toimi, mutta sitten jos mie oon pakko** jollakin tavalla niin

Mirja kokee ajattelukielen tietoisien vaihtamisen vaikeaksi: se ei yleensä onnistu ja ajattelukieltä on *hankala kontrolloida*. Pakon edessä kieli kuitenkin *jollakin tavalla* vaihtuu toiseksi. Ajattelukielen vaihtuminen vaikuttaisi siis olevan prosessi, jota haastateltavat eivät juurikaan tiedosta ja jota on vaikea tietoisesti yrittää kontrolloida.

Haastateltavat eivät oman kokemuksensa mukaan kiinnitä juurikaan huomiota ajattelukieleen. Esimerkiksi Iida kiinnittää huomiota ajattelukieleensä vasta sitten, kun se on vaihtunut joksikin muuksi.

Esimerkki 9

H: kiinnitäksää kuinka paljon huomiota siihe että, millä kielellä sä ajattelet?

I: öö no. en. no, **heti jos se vaihtuu suomesta joksiki muuksi** ni, sitten että vaikka jos on lukenut jotain, jotain englanninkielistä tenttikirjaa vaikka ni sitte, tota sitte heti huomaa. jos niinku ku. sieltä ku mulla **jää ne lauseet soimaan päässä** ni, se on niinku sitte. sen huomaa heti et okei, nyt mulla tää englanninkielinen lause päässä

Iidalla *lauseiden soiminen päässä* saa hänet havahtumaan kielen vaihtumiseen. Mirja puolestaan kertoo havaitsevansa ajattelukielen vaihtumisen vasta ollessaan vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa:

Esimerkki 10

H: jos sulla vaikka joskus vaihtus ajattelukieli siten et sä et huomaa sitä ni, missä vaiheessa sä yleensä huomaat sen (--) et oho, nyt onki vaihtunut?

M: totaa. **ympäristön kautta taas**, että jos se on ollut tämmönen pitkä keskustelu vaikka, äidin kanssa et. ja sitten kämppis yhtäkkiä kysy multa jotain, saattaa olla että, **ihan huomaamatta alan puhua X-kieltä** sen kanssa

Pitkän X-kielisen keskustelun jälkeen Mirja saattaa jatkaa kielen käyttämistä myös suomenkielisessä ympäristössä. Näyttäisi siltä, että pitkän X-kielisen keskustelun aikana Mirja ehtii viritäytyä kyseiselle kielelle eikä huomaa kielen vaihtumista ennen kuin ympäristön vaatii sanallista reagointia.

4.1.3 Kääntäminen

Iida ei koe *tarvetta* mentaaliseen kääntämiselle esimerkiksi lukiessaan tai kirjoittaessaan eri kielillä:

Esimerkki 11

I: een. **emmä nää sille tarvetta**, tai siis että, et emmä niinku jos mun pitää vaikka, kirjottaa englanniksi joku teksti **ni mä lähen kirjottaa sitä englanniksi. enkä ensin mieli suomeksi ja sitte käännä englanniksi.** ni sama juttu jos mä luen jotain englanniks ni sitte. sitte mä niinku **ymmärrän, niinku siitä suoraan** eikä mun tarvi kääntää sitä **paitsi jos on joku, tosi vaikee sana** ni, se pitää kattoo. mutta

Sen sijaan Iida ilmaisee ymmärtävänsä *siitä suoraan*. Ainoastaan *vaikeat* sanat vaativat kääntämistä, mutta Iidan käyttämä *pitää kattoo* -ilmaus viittaisi enemmän siihen, että kyseessä on ennemmin sanan uutuus kuin se, että kääntäminen tekisi *vaikean* sanan helpommin ymmärrettäväksi. Myös Mirja ilmaisee (esimerkki 12) kääntävänsä joitakin sanoja:

Esimerkki 12

M: tota. jos on ihan semmonen uus sana että, en ikinä nähny tai muista että, se on harvoin käytössä. että sitten käännän

Vaikuttaisi siltä, että kumpikin informantti hallitsee osaamansa kielet niin hyvin, ettei mentaaliseen kääntämiselle ole tarvetta (ks. Dufva & Isoherranen 1997; Dufva & Pääkkönen 1998).

4.1.4 Unien kieli

Iida kokee uniensa kielen riippuvan suurelta osin ympäristöstä, ja esimerkiksi päivän aikana eniten käytetty kieli voi vaikuttaa unien kieleen. Kieliympäristö voi aiheuttaa myös unissa kielen vaihtumisen vastaamaan ympäristön kieltä.

Esimerkki 13

- H: okei. no sitte näistä unista vielä. niinku millä kielellä sä yleensä uneksit tai, et onko sun unissa ees kieltä
- I: no enemmän ne, on kuvia mutta on niinku myös kieltä. ja totaa. **mut seki on hyvin riippuvainen siitä ympäristöstä** että. mut mä muistan ikuisesti ku mä tulin sieltä espanjasta. ja mä olin sitte, olin partioleirillä oltiin niinku veneessä yövyttiin. ja tota mä olin just tullu espanjasta, ni **mä vielä näin unia espanjaks mut mä olin suomessa jo.** ni sitte ku mä välillä puhun unissani ni sitte mä, olin puhunu suomeksi, eiku siis espanjaks, anteeks että, mä olin että, tai sitte että ku mä olin, just heräsin ni **ensimmäiset sanat mitä mä sanoin ni oli espanjaks.** ja sitte ku ne muut ei niinku, ymmärtäny mitä mä sanoin ni sit mun piti, vähä alkaa miettiä et miten mä nyt puhun
- H: tota niinku olikse tai koeksä et, niinku päivällä eniten käytetty kieli vaikuttaa siihen? [joo] joo, kyllä. no mites sit niinku vaikuttaako esimerkiks unien tapahtumat siihen vaikka jos, yhtäkkiä sä ootki et, vaikka tapahtuma vaihtuu sillä tavalla et se tavallaan, unen ympäristö vaihtuu erikieliseks. [joo] tai et voiko niin käydä
- I: joo. joo siis **jos mä nään vaikka unta mun espanjan kavereista, espanjassa ni silloin mä yleensä, mä, nään espanjaks tai, niinku keskustelen heidän kanssaan espanjaks**
- H: okei. totaa. käyks sulle niin tai siis että, totaa, puhuuko nää erikieliset henkilöt niinku niillä omilla kielillään, niissä unissa vai saattaako ne puhua ihan muuta kieltä
- I: no **välillä saattaa olla että heki sitte puhuu suomea mutta, kyl kuitenkin yleensä. niin sitte niinku he puhuu sitä omaa kieltään.** mutta voi olla että jos mulla on, niinku **henkilöt sekottuu vaikka eri maista samassa unessa ni silloin ne, yleensä puhuu suomea,** tai jotenki silleen
- H: et ku on useempi kieli mukana [nii] ni, sit se yksinkertastuu [jhoo] suomeksi jos näin voi aatella

Iida kertoo nähneensä *vielä* unia Espanjaksi, vaikka oli jo Suomessa, eli unien kielen vaihtuminen ei tapahtunut automaattisesti kieliympäristön vaihduttua. Unen kieli vaikutti myös Iidan kieleen hereillä siten, että hän huomaamattaan puhui herättyään samaa kieltä kuin unessa.

Iidan unissa kieli voi vaihdella unessa esiintyvien henkilöiden mukaan. Esimerkissä (13) Iida kertoo, että myös unissa esiintyvä kieli on espanjaa, jos unessa esiintyy hänen espanjankielisiä ystäviään. Iidan unissa kieli siis yleensä vastaa henkilöiden kieltä todellisuudessa, mutta tämä saattaa vaihdella välillä. Esimerkiksi silloin, kun unessa esiintyy erikielisiä henkilöitä, unen kieli on yleensä Iidan mukaan suomi.

Mirjan unissa kieli tai ainakin sen esiintymisen tavat ovat vaihdelleet hänen elämänsä aikana:

Esimerkki 14

- H: no sitten vähän unista et niinku, onks sun unissa kieltä? tai siis niinku [on] on. joo. no millä kielellä sää yleensä niinku uneksit sitte?
- M: joo mun mielestä eniten X-kieli mutta, ihan lapsuudessa asti olen ain nähnyt semmosia unia että. isä tai muu ympäristö on puhunut suomea, olen tavallaan ymmärtänyt **mutta. en pystynyt vastaamaan.** nii että, **tunnistin näitä piirteitä että se, oli suomen kieli.** ja aikuisena jos, ei ole hirveesti sellaisia unia enää mut että jos se, **on semmosia unia että arkipäiväjuttuja** että, näen unta siitä että seisoin

jonossa. jotain pitäis maksaa tai jotain semmosta typerää, että sitte on saattanu nähdä unta siitä **että, on puhunu jonku kanssa ihan suomeks.** nii

Mirjan unet ovat pääosin X-kielisiä, mutta niissä on lapsuudesta asti ollut mukana myös suomen kieli: *muu ympäristö* on puhunut kielen *piirteiden* perusteella suomea, ja Mirja on *tavallaan ymmärtänyt*, mistä muut puhuvat. Kuitenkaan Mirja itse ei pystynyt puhumaan unissa suomea: *en pystynyt vastaamaan*. Vasta aikuisena hän on alkanut nähdä unia, joissa myös hän itse käyttää suomea arkipäiväisissä tilanteissa. Suomen kielen esiintymisen tapa Mirjan unissa voi heijastaa kielen osaamistasoa unen näkemisen hetkellä: Mirja osasi jo lapsena jonkin verran suomea, mutta hän kertoi omaksuneensa kielen sujuvasti vasta aikuisiällä tultuaan asumaan Suomeen. Voisi olla siis perusteltua olettaa, että Mirja alkoi puhua unissaan suomea vasta opittuaan sitä sujuvasti. Dufvan ja Isoherrasen tutkimuksessa (1997: 165) unien näkeminen vieraalla kielellä olikin yksi merkki hyvästä kielitaidosta.

4.2 Kielten samanaikainen aktiivisuus ja keskinäinen vaikutus

Kielten väliset suhteet ja vaikutukset toisiinsa ovat esillä läpi haastattelun myös muista teemoista puhuttaessa. Haastattelussa korostuivat usein plurilingvaalisten informanttien kokemukset eri kielten aktiivisuudesta: esimerkiksi Iidan mukaan (ks. esimerkki 1) eri kielten samanaikainen aktiivisuus vaikuttaa hänellä ajattelun modaliteetin vaihtumiseen verbaalisesta kuvalliseksi. Informantit ilmaisevat monissa tilanteissa, että kielet voivat olla *passiivisia* tai *aktiivisia* ja ne voivat olla aktiivisia yhtä aikaa (ks. Dufva & Isoherranen 1997: 170).

Seuraavassa esimerkissä Iida kertoo, miten eri kielet hänen kokemuksensa mukaan vaikuttavat toisiinsa:

Esimerkki 15

H: koeksä sit et nää sun, osaamat kielet vaikuttaa toisiinsa?

I: joo

H: millä tavalla niinku?

I: totaa, no esimerkiks **flaamin osaaminen on vaikuttanu siihen että, mun on ollu helpompi oppia, totaa saksaa ja ruotsia.** ja varsinki saksaa. et mä luulen et saksaki on semmone vaikka mulla, nyt. nyt se tuntuis niinku tosi vaikeelta, mut sit jos mä menisin saksaan ni, mun saksan kielellä pärjätä. ni mä pysyisin siihen koska **se on kuitenkin niin lähellä, lähellä flaamia.** ööm ja sitte. tota, ranska ja espanja oli mulla sillee et ku, mä tuln espanjasta sieltä vaihtovuodesta takasi. ni mun piti heti sillon samana kesänä ku mä tuln takasi ni, tehä yhteistyötä semmosen ranskalaisen taiteilijan kanssa. ja tota. mulla **meni ne kielet ihan hirveesti sekasi.** ja espanjassaki ku mä kävin niinku ranskan tunneilla, ni. se oli tosi vaikeeta mulle mut sitte **se teki hyvää se että mä jouduin käyttämään, sitä ranskaa heti sen espanjan jälkeen, koska nyt mä pystyn niinku erottelemaan ne kielet et, nyt ei mee enää ne, nii sekasi**

H: kyllä. millä tavalla sitä sekottumista ilmeni meniks sulla niinku, sanat sekasi vai, ihan lauserakenteet

I: sanat sekasi ja saatoi saatoin niinku, **sanoa niinku. vaikka, espanjankielisen sanan niinku, jos en tienny ranskankielistä sanaa, tai**

Iidalla kielten samankaltaisuus on helpottanut uuden kielen oppimista. Hän kertoo myös, että eri kielten käyttäminen peräkkäisinä ajanjaksoina vaikutti siten, että kielet menivät hänellä sekaisin sanaston tasolla. Kuitenkin Iida koki, että tällainen tilanne auttoi *erottelemaan* kielet toisistaan. Kielten käyttäminen peräkkäisinä ajanjaksoina eriytti kieliä toisistaan siten, että ne eivät hänen kokemuksensa mukaan sekoitu enää niin paljon.

Mirjan kokemusten mukaan eri kielet vaikuttavat toisiinsa erityisesti puheen tuottamisessa:

Esimerkki 16

H: no miten sä, koetko sä että nää sun kielet niinku vaikuttaa toisiinsa?

M: kyllä

H: joo. millä tavalla niinku sitä ilmenee?

M: tota aina ko mie **palaan kotiseudulle** on niin että, **on tosi hankala siirto**. että vähän ko elää kahessa yksikielisessä maailmoissa jos ymmärrät. että **se kestää vähän aika ku se vaihtu** että sitte, kokeilen että **mulla on ihan suomen aksentti**, että se on niin vahva

H: joo et se, tulee niinku puheessa silleen?

M: joo **myös toisin päin** et, täällä että jos olen ollut todella paljon yksin lukemassa juttuja että. sitten X-kielen aksentti vähän vahvempi. ja jos olen ollut kotiseudulla todella pitkään vaikka kuukauden että, että sitten taas nii

Suomenkielisestä ympäristöstä X-kieliselle kotiseudulle palattuaan Mirja kokee siis puhuvansa X-kieltä suomalaisella aksentilla. Ajan viettäminen itsekseen vaikuttaa taas X-kielen aksentin vahvistumisena suomea puhuttaessa. Mirja kokee siirtymisen kielestä toiseen todella vaikeaksi, *tosi hankala siirto*, ja että virittäytyminen toiselle kielelle vie aikaa. Mirjan mukaan hänen isälleen ei esiinny ongelmia kielen vaihtamisesta toiseen, ja Mirja ilmaisee jopa kadehtivansa tätä taitoa:

Esimerkki 17

M: että joskus olen vähän kateellinen isälle koska **se, pysty ihan ongelmattomasti, ihan että vaihtaa yhtäkkiä ja se puhuu yhtä hyvää toista kieltä**. mut mie luulen että se saattais kanssa johtua siitä että he **on kotipaikassa, moni on ihan tottunut** että puhuu X-kieltä, et täällä en pääse puhumaan X-kieltä koskaan. nii että

Mirja arvelee, että kyky vaihtaa kieltä *ongelmattomasti* johtuisi siitä, että hänen kotiseudullaan ihmiset ovat tottuneet vaihtamaan kielestä toiseen. Suomessa ollessaan Mirja ei *pääse puhumaan X-kieltä*, joten hän ei myöskään pääse vaihtamaan kieltä nopeasti toiseen. Tämä voi implikoida sitä, että kielen vaihtamiseenkin voi harjaantua, jolloin myös siirtovaikutukset vähenevät.

Iidan kokemusten mukaan kielet saattavat vaikuttaa toisiinsa myös kielen rakenteen tasolla:

Esimerkki 18

- I: sillou ku oli espanjassa ni. siellä, espanjaks sanotaan että 'hacer las maletas' on pakata, ni sillou saatto sanoa että 'mun pitää nyt tehdä matkalaukku'. et sillou se oli, **varsinki ku oli siinä kieliympäristössä ni sitte suomenkielen rake-, suomen kieleen tuli paljon espanjankielen rakenteita**
- H: et se vähän niinku tunkeutuu sieltä [joo] kuitenkin
- I: mutta ei nyt niinku tälleen arjessa joka päivä se silleen mutta. mut sillou ku on siinä kieliympäristössä ni sitten, [se on aktiivisena se kieli?] joo

Kieliympäristö saattoi Iidalla vaikuttaa siten, että hän saattoi kääntää toiselle kielelle tyypillisiä ilmauksia suomeksi: *hacer las maletas* on sanatarkasti käännettynä 'tehdä matkalaukku', kun taas sen suomenkielinen vastine on 'pakata'.

Vaikka informantit eivät sitä suoranaisesti tuo ilmi jokaisessa esimerkissä, esimerkeistä on pääteltävissä, että kielet ovat aktiivisia samaan aikaan tai että käynnissä on virittäytymisprosessi toiselle kielelle. Mitä luultavammin kielten samanaikainen aktiivisuus saa aikaan siirtovaikutuksia ja korostaa kielten vaikutuksia toisiinsa.

4.3 Kielten käyttäminen ja tilanteisuus

Kuten aikaisempien tutkimustulosten perusteella oli odotettavissa (ks. esim. Dufva & Isoherranen 1997: 170), plurilingvaalisilla kielten käyttäminen vaikuttaa sekä niiden osaamiseen että aktiivisuuteen tai passiivisuuteen:

Esimerkki 19

- I: joo et ranska on ollu sitte niinku. vahvempi sillou nuorempana ja, sitte ku tuli, sitte ku oli espanjassa ni sit se oli espanja että, nyt mä. nyt mä koen et suomi ja englantti on ne vahvimmat. ja sitte, sitte totaa. **mutta kaikki muut sitte ku niitä käyttää ni sitte ne, palaa takasi.**
- H: kyllä joo. no mikä sitten sä koet et vaikuttaa nuihin, et onkse just se ympäristönmuutos. tai siis se vaikuttais et mikä on vahvin kieli?
- I: joo. **joo se on se ympäristö ja se et miten niitä käyttää.** että lukiossa mulla oli kaikki kielet vielä tosi vahvoja koska mä opiskelen kaikkia kieliä tosi aktiivisesti, ja kirjoitin kaikki kielet. mutta nyt sen jälkeen ni ei oo enää. (--) kuitenkin **se kielitaito on olemassa mutta se, on niinku vaa silleen passiivisena** et

Ylläolevassa esimerkissä (19) käy myös ilmi, että Iida ei koe kadottavansa kielitaitoaan sen ollessa *passiivisena*. Sen sijaan hän tiedostaa, että se on eräänlaisessa horrostilassa ja aktivoitavissa aina tarpeen mukaan: *sitte ku niitä käyttää ni sitte ne palaa takasi*.

Myös Mirjan kielitaito vaihtelee käytön mukaan:

Esimerkki 20

- H: no mikä sä sanoisit että, nyt just tällä hetkellä ni kumpi, sulla on vahvempi kieli?
- M: totaa. ehkä suomi vähän vaikka, ei virheettömäksi kuitenkaan. mut joo tietenkin jos taas puhun äidin kanssa vähäksi aikaa, se tulee taas nii. et **suomessa suomi on se vahvin ja kotimaassa taas X-kieli.** se on mitä tai se siirto ainaki vähän silleen että. [joo vaihtelee] niin

Vahvimmaksi kielekseen Mirja kokee senhetkisen ympäristön kielen. Suomessa ollessaan hän siis kokee, että hallitsee suomen kielen X-kieltä vahvemmin, kun taas kotimaassa tilanne on päinvastainen. Suomessa Mirja ei *pääse puhumaan* X-kieltä (ks. esim. 16), joten kielen hallintakin heikkenee. Kielen hallitseminen näyttäisi siis vahvasti riippuvan siitä, miten paljon ja missä tilanteissa sitä käytetään.

Vaikka Mirjan (esimerkki 21) parhaiten osaama kieli on X-kieli, hän kokee X-kielen kirjallisten taitojen heikentyneen, koska hän ei ole kirjoittanut tai lukenut X-kielellä.

Esimerkki 21

- H: no mikä sulla näistä osaamista kielistä on niinku vahvin et, just semmonen mitä osaat parhaiten
 M: X-kieli. mut kuitenkin mie luulen että jos, mie joudun vaikka kirjoittamaan jotain X-kieleksi, että nyt jos kun. mie oon kuitenkin asunu täällä kolme **vuotta ilman että olen käyttänyt sitä mitään kirjallisessa materiaalissa** että, varmasti joutuu miettimään tosi paljon näitä konjunktioita. ja niin myös ku chättäilen **huomaan että mun, X-kieltä, no en oo käyttäny sitä.** [nii vähän ruostuu] nii, mutta no varmasti se palaa
 H: kyllä joo. ja suomi oli just se kieli. se mitä käytät eniten tällä hetkellä
 M: joo. mie luulin oikeesti et X-kieli ehkä on vähän korkeammalla tasolla ku mie puhun. ja ehkä jonkin verran kirjoitan mutta se riippuu ihan tekstilajista, että jos täyty kirjoita ihan mun pääaineesta X-kieleksi sitte, nii **se on vähän teeman mukaan**
 H: et se sanasto tulee sit tavallaan
 M: nii. ja toisaalta mie oon huomannu että näitä vapaan ajan juttuja. että oli kerran että kaveri kutsui mulle, mut ihan peli-illalle ja sitten huomasin että en tiennyt, että tiesin mikä on noppa ja niin pois päin mutta. **en ole pelannut lautapeliä suomeksi** nii että, mie teen yleisesti semmosia juttuja ihan kotipaikalla parhaiten ystävien kanssa nii, kuitenkin nii

Mirja myös kertoo, että esimerkiksi sanaston hallinta vaihtelee *teeman* mukaan. Mirja ei ole oppinut sanastoa esimerkiksi vapaa-ajan aktiviteeteista, kuten lautapeleistä, sillä niitä hän yleensä harrastaa X-kielisessä ympäristössä. Samoin eri tekstilajien hallitseminen vaihtelee eri kielillä, sillä esimerkiksi tekstilaji ja käsiteltävä aihe (omat opinnot) voivat vaikuttaa siihen, miten helpoksi tai vaikeaksi kielen käyttäminen koetaan.

Seuraavassa esimerkissä Mirja kertoo, miten spontaani reagointi hänen kokemuksensa mukaan jakautuu eri kielten kesken:

Esimerkki 22

- H: joo no tota. no milläs kielellä sä sitte tällele spontaanisti reagoit, vaikka esimerkiks lyöt varpaan jonneki kulmaan ja sattuu tai säikähdät ni, sanotko sä niinku, millä kielellä sä reagoit siihen?
 M: ää, **en ajattelu sitä ennen** mutta sitte kämppis alko sanoa mulle ihan suoraan että, hei mitä tää tarkoittaa ko sanot näin ja näin, ja sitten huomasin että, noo **X-kielen sanat.** mutta mielestä se johtuu vähän siitä että joskus mun mielestä **ne kuvailevat sitä kipua, tai niin, paremmin.** mut joo toisaalta **käytän myös näitä suomen pikkusia sanoja kotona ihan huomaamatta.** ja joskus.
 H: minkälaisia pikkusia sanoja?
 M: 'aaai'. 'no joo'. 'niinii'. 'joo'
 H: joo. mutta että pääasiassa silleen niinku, siis X-kieleksi reagoit myös suomenkielisessä ympäristössä
 M: joo jos on tämmösi, **vahvoja juttuja** mistä tää (--) sattuu tai [tosi voimakkaasti] yllätys. nii
 H: joo elikkä just semmonen todella yllättävä ja, tavallaan voimakas ärsyke, [nii] nii sitte se, tulee
 M: ja pienemmät asiat kotiseudulla suomeks. mun mielestä saattaa johtua siitä että **se automaattisoituu, että käytän näitä ihan joka päivä monta kertaa. hankala päästä eroon**

Mirja kokee X-kielisten sanojen kuvaavan paremmin *vahvoja juttuja*, kuten kipua tai säikähdyttä. Mirja käyttää X-kieltä reagoidessaan spontaanisti yllättäviin ärsykkeisiin kieliympäristöstä riippumatta. X-kieli voi siis olla Mirjalla yhteydessä emotionaaliseen ajatteluun (ks. Dufva & Isoherranen 1997: 168). Sen sijaan arkikeskustelun niin sanotut minimipalautteet tulevat hänen mukaansa automaattisesti suomeksi. *Pikkuiset sanat* ovat automatisoituneet niin vahvasti jokapäiväisessä käytössä suomenkielisessä ympäristössä, että Mirja käyttää niitä myös X-kielisessä ympäristössä ja niistä on vaikeaa päästä eroon.

Lida puolestaan kokee, että spontaani reagointi mukautuu ympäristön kieleen:

Esimerkki 23

- H: no mites sitte tota. tämmönen spontaani reagointi et esimerkiks et jos sä vaikka lyöt varpaan jonneki ni, ni millä kielellä niinku se tulee
- I: kyllä se suomeks tulee **mut, tässäki se ympäristö vaikuttaa** et sitte jos, mä oon ranskankielisessä ympäristössä sit mä saatan kiroilla ranskaksi sitte
- H: okei. tuleeks se niinku heti automaattisesti et ku, nouset lentokoneesta ulos vai vaatiiko se niinku sellase tietyn
- I: **vaatii pari päivää varmaan**
- H: et ennen ku tavallaan seki reagointi muuttuu, [joo] joo. no huomaaks sä niinku ite sit siinä mitä kieltä sä käytät, tai käyks sulle ikinä vaikka silleen että niinku, reagoitki niinku väärällä kielellä?
- I: eeeii. tai mä **huomaan sen et mitä kieltä mä käytän yleensä vast sen jälkeen ku mä oon jo sanonu sen.** mutta tota, mut **et ei se yleensä tuu mitenkään väärällä kielellä**

Oltuaan uudessa kieliympäristössä *pari päivää* Lida alkaa reagoida yllättäviin tilanteisiin kieliympäristön kielellä. Aika, joka plurilingvaalisilla kuluu spontaanin reagoinnin kielen vaihtamiseen, voinee kertoa jotain virittäytymisprosessin pituudesta. Toki täytyy muistaa, että eri tilanteissa ja myös eri henkilöillä, virittäytymiseen kuluva aika voi vaihdella (Dufva & Isoherranen 1997: 169).

5 PÄÄTÄNTÖ

Tässä tutkielmassa olen tarkastellut plurilingvaalisten henkilöiden kokemuksia siitä, miten heidän osaamansa eri kielet esiintyvät heidän arkipäiväisessä ajattelussaan, miten ja missä tilanteissa ajattelukieltä vaihdetaan ja miten se tiedostetaan sekä millaisia ilmiöitä plurilingvaaliseen arkiajatteluun liittyy. Aineistosta esiin nousseet havainnot olivat samansuuntaisia kuin Dufvan ja Isoherrasen (1997) sekä Dufvan ja Pääkkösen (1998) tutkimuksissa. Esimerkiksi informanttien kokemukset kielen aktiivisuudesta, mentaaliseen kääntämisestä, virittäytymisestä tietylle kielelle sekä kielen käytön yhteydestä ajattelukielen vaihtumiseen olivat pitkälti samankaltaisia. Lisäksi kieliympäristö ja kielen käyttäminen vaikuttivat ajattelukielen vaihtumiseen sekä kielen koettuun osaamiseen, mikä oli odotettavissa aikaisempien tutkimusten perusteella. (Ks. Dufva & Isoherranen 1997.)

Informantit käyttivät sujuvasti osaamiaan kieliä ajattelussaan esimerkiksi lukiessaan tai kirjoittaessaan kyseisellä kielellä. Erityisen mielenkiintoista oli se, miten henkilöiden unien tai spontaanin reagoinnin kielet vaihtelivat. Spontaanin reagoinnin sekä unien kieli voi kertoa paljon siitä, mikä kieli on sillä hetkellä etualalla ajattelussa. Esimerkiksi säikähtäessä ei yleensä ole mahdollista vaikuttaa siihen, miten ja millä kielellä reagoi. Aineiston pohjalta vaikuttaa siltä, että spontaani kielellinen reaktio voi olla jollain tasolla rinnastettavissa fysikaalisiin refleksiin. Haastateltavat nimittäin kertoivat tiedostavansa käyttämänsä reaktiokielen vasta jälkikäteen. Kokemukset siitä, mikä vaikuttaa spontaanissa reagoinnissa käytettyyn kieleen vaihtelivat: Iidan reagoitikielen vaikutti kieliympäristön kieli, kun taas Mirjalla myös opittu reagointi sekä kokemus sanojen merkityksestä vaikuttivat käytettyyn kieleen.

Myös unien kieleen on vaikeaa tietoisesti vaikuttaa. Aineiston perusteella unissa esiintyvät kielet voivat kertoa myös siitä, mihin elämän osa-alueisiin, henkilöihin tai paikkoihin tietty kieli liitetään: esiintyvätkö kielet unissa yhdessä tiettyjen henkilöiden kanssa vai liittyvätkö ne tiettyihin paikkoihin? Unien kielten yksinkertaistuminen jollekin kielelle voi kertoa myös jotain ihmisen mielen ja kognition toiminnasta: voiko yksikielinen uneksminen vaatia vähemmän kognitiivista prosessointia kuin monikielisten unien näkeminen? Lisäksi unissa esiintyvien kielten ja niiden osaamistason yhteyttä tulisi kartoittaa paremmin: voiko unia nähdä jollakin kielellä vasta, kun tietty osaamistaso on saavutettu (ks. Dufva & Isoherranen 1997: 165)?

Aineistosta kävi ilmi, että kahden kielen samanaikainen aktivaatio saattoi vaikuttaa ajattelun modaaliteettiin. Myös kielten sekoittumista ilmeni joko sanaston tai ääntämisen tasolla kielten ollessa yhtä aikaa pinnalla. Virittäytymisprosessin aikana ilmeni myös edellä mainittuja

kielten vaikutuksia toisiinsa. Kielten vaikutukset toisiinsa voivat antaa viitteitä siitä, että kielet saattavat kilpailla keskenään mentaalista resursseista (ks. Dufva & Isoherranen 1997: 168). Tulevaisuudessa olisi mielenkiintoista selvittää, mikä vaikuttaa siihen, millä tavalla kielet vaikuttavat toisiinsa siirtymävaiheessa: ovatko kyseessä henkilökohtaiset tekijät vai kielten ominaispiirteet? Voiko esimerkiksi henkilön taipumus kiinnittää huomiota erityisesti ääntämiseen aiheuttaa siirtovaikutusta ääntämisen tasolla, aksenttina? Tai voisiko keskittyminen sanastoon vastaavasti aiheuttaa leksikkojen sekoittumista? Lisäksi kielten päällekkäisyyden vaikutusta ajattelun modaliteettiin on syytä tutkia tarkemmin.

Ajattelukielen vaihtumiseen vaikutti informanteilla useimmiten ympäristö ja sen kieli. Ajattelukieli usein vaihtui vastaamaan ympäristön kieltä, mutta myös eri toiminnot, kuten lukeminen tai esimerkiksi pidempiaikainen yksinolo, saattoivat vaihtaa ajattelukielen toiseksi ympäristön kielestä huolimatta. Lisäksi eri kielet saattoivat liittyä erilaisiin mentaalisiin prosesseihin tai tilanteisiin: Mirjan muistot olivat tapahtumakohtaisesti eri kielillä. Yleisesti ottaen informantit eivät kiinnittäneet juurikaan huomiota ajattelukieleensä, ja useimmiten ajattelukielen vaihtumista ei tiedostettu, vaan se havaittiin vasta jälkepäin.

Tutkimuksessa käytetyt metodit osoittautuivat toimiviksi. Esimerkiksi puolistrukturoidun haastattelun sallima keskustelunomaisuus oli luontevaa informaation keräämisen kannalta ja helpotti joidenkin kielellisten ilmiöiden sanallistamista haastateltaville. Haastattelun keskustelunomaisuus ja oma vähäinen kokemukseni haastattelijana saattoivat kuitenkin vaikuttaa haastateltavien vastauksiin, sillä joissakin tilanteissa olen saattanut kielentää ilmiöitä valmiiksi. Käsiteltävien teemojen ilmoittaminen haastateltaville etukäteen olisi voinut helpottaa vastaamista haastattelukysymyksiin ja vähentää haastattelijan vaikutusta vastauksiin. Myös ns. ääneenajattelumenetelmä olisi voinut sopia informaation keräämiseen. Ääneenajattelumenetelmää käytettäessä informantteja pyydetään ajattelemaan ääneen heille annetun tehtäväprosessin aikana (Ilves 2005: 209). Metodin avulla on pyritty tutkimaan niitä ajattelun ja ongelmanratkaisun prosesseja, joita olisi vaikeaa tutkia muuten (mts. 220). Metodin käyttämiseen vaadittujen tehtävien kehittäminen olisi kuitenkin tässä tutkimuksessa ollut huomattavan haastavaa. Lisäksi henkilöiden kyvyt ajatteluprosessin sanallistamiseen voivat vaihdella suuresti (ks. Bernardini 2001: 252), mikä olisi voinut hankaloittaa aineison keräämistä ja vaatia useamman informantin.

Tutkimuksen kautta saadulla tiedolla voi olla painoarvoa ja uutta tarjottavaa kielen ja ajattelun suhteen tutkimukselle. Ensinnäkin tutkimuksessa esille nousseiden havaintojen yhdensuuntaisuus aikaisempien tutkimusten kanssa (ks. Dufva & Isoherranen 1997 sekä Dufva & Pääkkönen 1998) vahvistaa saatujen tulosten luotettavuutta. Lisäksi tutkimus on osoittanut monia uusia tutkimuskohteita, joihin olisi hyvä perehtyä tulevaisuudessa.

LÄHTEET

- Bernardini, Silvia 2001. Think-Aloud Protocols in Translation Research: Achievements, Limits, Future Prospects. – *Target: International Journal of Translation Studies* 13 (2) s. 241–263. Amsterdam: John Benjamins. = <http://www3.uji.es/~aferna/EA0921/3c-TAPs.pdf> 7.5.2015.
- Bhatia, Tej K. & Ritchie, William C. 2013: Introduction. – Tej K. Bahtia & William C. Ritchie (toim.) *The Handbook of Bilingualism and Multilingualism* s. xxi–xxiii. Chichester: Wiley-Blackwell.
- Dufva, Hannele, Lähteenmäki, Mika & Isoherranen, Sari 1996: *Elämää kielen kanssa. Arkikäsitteitä kielestä, sen oppimisesta ja opettamisesta*. Jyväskylä: Soveltavan kielentutkimuksen keskus.
- Dufva, Hannele & Isoherranen, Sari 1997: Kääntävytkö ajatukset vieraalle kielelle? Käsitteitä vieraan kielen käytöstä. – Anna Mauranen & Tiina Puurtinen (toim.), *Translation - Acquisition - Use*. AFinLAN vuosikirja 1997 s. 161–171. Jyväskylä: AFinLA.
- Dufva, Hannele & Pääkkönen, Merja 1998: ”Think positively, in English and colorfully!” – Vieraalla kielellä ajattelusta. – Minna-Riitta Luukka, Sigrid Salla & Hannele Dufva (toim.), *Puolin ja toisin. Suomalaisvirolaista kielentutkimusta*. AFinLAN vuosikirja 1998 s. 23–38. Jyväskylä: AFinLA.
- Dufva, Hannele 1994: Everyday knowledge of language: a dialogical approach to awareness. – Hannele Dufva (toim.), *Social and cognitive perspectives on language awareness*. FINLANCE. A Finnish Journal of Applied Linguistics Vol. XIV s. 22–49. Jyväskylä: Language Centre for Finnish Universities.
- 1998: From ’Psycholinguistics’ to a Dialogical Psychology of Language: Aspects of the Inner Discourse(s). – Mika Lähteenmäki & Hannele Dufva (toim.), *Dialogues of Bakhtin: Interdisciplinary Readings* s. 87–104. Jyväskylä: Centre for Applied Language Studies.
- 1999: Kieli, mieli ja konteksti. – Kari Sajavaara & Arja Piirainen-Marsh (toim.), *Kielenoppimisen kysymyksiä* s. 73–99. Jyväskylä: Soveltavan kielentutkimuksen keskus.
- 2000: Miten kieltä tutkitaan kognitiivisesti: dialoginen näkökulma. – Katriina Kajannes & Leena Kirstinä (toim.), *Kirjallisuus, kieli ja kognitio: kognitiivisesta kirjallisuuden- ja kielentutkimuksesta* s. 23–47. Helsinki: Yliopistopaino.
- Garman, Michael 1990: *Psycholinguistics*. Cambridge textbooks in linguistics. Cambridge: Cambridge University Press.
- Garnham, Alan 1985: Preface. *Psycholinguistics. Central topics* s. xiv–xv. London: Methuen.
- Gombert, Jean Émile 1992: *Metalinguistic development*. New York: Harvester Wheatsheaf.
- Hassinen, Sirje 2002: *Simultaaninen kaksikielisyys: läheiset sukukielet viro ja suomi rinnakkain*. Väitöskirja. Acta Universitatis Ouluensis Humaniora (43). Oulu: Oulun yliopisto.
- Hellgren, Paul 1986: *Thinking in a foreign language*. Research Report 44, Department of Teacher Education. Helsinki: University of Helsinki.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2000: *Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Ilves, Mirja 2005: Ääneenajattelu. – Saila Ovaska, Anne Aula & Päivi Majaranta (toim.), *Käytettävyytutkimuksen menetelmät* s. 209–222. Tampere: Tampereen yliopiston tietojenkäsittelytieteiden laitos.
- Kajannes, Katriina 2000: Ihminen, kieli ja kognitio. – Katriina Kajannes & Leena Kirstinä (toim.), *Kirjallisuus, kieli ja kognitio. Kognitiivisesta kirjallisuuden- ja kielentutkimuksesta* s. 9–22. Helsinki: Yliopistopaino.
- Laine, Markus, Bamberg, Jarkko & Jokinen, Pekka 2007: Tapaustutkimuksen käytäntö ja teoria. – Markus Laine, Jarkko Bamberg & Pekka Jokinen (toim.), *Tapaustutkimuksen taito* s. 9–38. Helsinki: Gaudeamus.
- Leino, Pentti 1999: *Suomen kielen kognitiivista kielioppia 1. Polysemia: kielen moniselitteisyys*. Kieli 7. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- Mackey, William F. 2013: Bilingualism and Multilingualism in North America. – Tej K. Bahtia & William C. Ritchie (toim.) *The Handbook of Bilingualism and Multilingualism* s. 707–724. Chichester: Wiley-Blackwell.
- Riding, Richard 2001: The nature and effects of cognitive styles. – Robert J. Sternberg & Li-Fang Zhang (toim.), *Perspectives on thinking, learning, and cognitive styles* s. 47–73. Lontoo: Lawrence Erlbaum Associates.
- Ruusuvuori, Johanna, Nikander, Pirjo & Hyvärinen Matti (toim.) 2010: *Haastattelun analyysi*. Tampere: Vastapaino.
- Saariluoma, Pertti 1995: *Taitavan ajattelun psykologia*. Helsinki: Otava.
- 2001: Moderni kognitiotiede. – Pertti Saariluoma, Matti Kamppinen & Antti Hautamäki (toim.), *Moderni kognitiotiede* s. 26–50. Helsinki: Gaudeamus.
- Scovel, Thomas 1998: *Psycholinguistics*. Oxford Introductions to Language Study. New York: Oxford University Press.
- Skutnabb-Kangas, Tove 1986: *Bilingualism or not: the education of minorities*. Multilingual Matters 7. Clevedon: Multilingual Matters.

- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2011: *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Vygotski, Lev 1982 [1962]: *Ajattelu ja kieli*. Prisma-tietokirjasto. Espoo: Amer-yhtymä Oy WEILIN+GÖÖS.
- Way, Li 2000: Dimensions of bilingualism. – Li Way (toim.), *The Bilingualism Reader* s. 3–25. London: Routledge.
- Wilton, Antje & Stegu, Martin (toim.) 2011: *Applied Folk Linguistics*. – *AILA Review* (24). Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.

LIITE. Litterointimerkit.

Litterointimerkit mukailevat osittain Ruusuvuoren, Nikanderin ja Hyvärisen litterointimerkin-
töjä (2010: 460–461).

- [päällekkäispuhunnoksen alku (B alkaa puhua kun A puhuu)
-] päällekkäispuhunnoksen loppu
- , lyhyt tauko
- . pidempi tauko
- ta- sanaa ei sanottu loppuun
- (()) kaksoissulkeiden sisällä litteroijan lisäyksiä, tarkennuksia ja selityksiä tilanteesta
- (--) poistettu jakso